

هفتمین همایش ملی بنیاد علمی قانون یار

همایش پژوهش های علمی علوم اسلامی و انسانی در عصر نوین

بنیاد علمی قانون یار - آموزش و پرورش استان کرمانشاه - واحد پژوهش سپاه پاسداران (با همکاری و حمایت معنوی دانشگاه رازی، دانشگاه آزاد، دانشگاه فرهنگیان، دانشگاه پیام نور کرمانشاه، دانشگاه علمی و کاربردی، جهاد دانشگاهی واحد کرمانشاه، دانشگاه صنعتی کرمانشاه، بنیاد شهید و سازمان ارشاد و ...

سرمدبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی (نماینده مقالات در پایگاه های ملی و بین المللی)
تاریخ برگزاری همایش: ۸ اسفندماه ۱۴۰۳ شماره مقاله: ۹۸/۹۷۰۲۴ رده بندی کنفرانس: ج ۵۲۶/۵۷۰

تحلیل جامعه‌شناختی حاشیه‌نشینی و تأثیر آن بر کارکردهای خانواده

در مناطق شهری استان ایلام

مریم جعفری

دبیر ریاضی، آموزش و پرورش استان تهران

چکیده

حاشیه‌نشینی در ایران به دلیل مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی، به یکی از مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی معاصر تبدیل شده و در صورت تداوم روند کنونی، می‌تواند پیامدهای گسترده و بعضاً جبران‌ناپذیری برای جامعه به همراه داشته باشد. آثار و پیامدهای حاشیه‌نشینی صرفاً به ناهماهنگی‌های کالبدی و فضایی شهرها محدود نمی‌شود، بلکه این پدیده با بروز و گسترش انواع ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی، احساس ناامنی و تضعیف سرمایه اجتماعی را در پی دارد. رفتارهای ناهنجار نظیر اعتیاد، تکدی‌گری، ولگردی، سرقت و سایر کنش‌های اخلاک‌گرانه اجتماعی، علاوه بر تشدید احساس ناامنی عمومی، بستر مناسبی برای گسترش جرایم و کج‌روی‌های اجتماعی فراهم می‌سازند. استان ایلام، به‌رغم وسعت و جمعیت نسبتاً محدود، در سال‌های اخیر با پدیده حاشیه‌نشینی به‌ویژه در شهر ایلام مواجه بوده است. شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در این شهر، بیانگر تمرکز فضایی این مسئله و پیامدهای اجتماعی آن است. بر اساس آمارهای موجود، حدود ۹ درصد جمعیت استان ایلام را حاشیه‌نشینان تشکیل می‌دهند که بخش قابل توجهی از آنان در شهر ایلام سکونت دارند. این وضعیت، نگرانی‌های جدی در خصوص سلامت اجتماعی و پایداری نهاد خانواده به همراه داشته است.

واژگان کلیدی: حاشیه‌نشینی، آسیب‌های اجتماعی، کج‌روی اجتماعی، نهاد خانواده، امنیت

مقدمه

حاشیه‌نشینی به عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اجتماعی و شهری معاصر، همواره مورد توجه برنامه‌ریزان شهری، جامعه‌شناسان و جرم‌شناسان بوده است. این پدیده نه تنها بازتابی از نابرابری‌های فضایی و اقتصادی در شهرهاست، بلکه به عنوان بستری مستعد برای بروز و گسترش انواع آسیب‌ها و جرایم اجتماعی نیز شناخته می‌شود. شواهد تجربی و آمارهای رسمی موجود در نظام قضایی کشور نشان می‌دهد که میزان وقوع جرایم و کج‌روی‌های اجتماعی در مناطق حاشیه‌ای شهرها به مراتب بیشتر از سایر مناطق شهری است؛ امری که ضرورت بررسی عمیق‌تر این پدیده و پیامدهای اجتماعی آن را آشکار می‌سازد. در ادبیات جامعه‌شناسی شهری، حاشیه‌نشینی به نوعی از زیست شهری اطلاق می‌شود که در آن گروه‌هایی از جمعیت، عمدتاً در حومه و پیرامون شهرها، در قالب سکونتگاه‌های غیررسمی و کم‌برخوردار مستقر می‌شوند. این سکونتگاه‌ها اغلب فاقد زیرساخت‌های مناسب شهری بوده و ساکنان آن‌ها از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، پیوند ضعیفی با نظام رسمی شهر دارند. صاحب‌نظران حوزه مسائل شهری، تعاریف متعددی از حاشیه‌نشینی ارائه کرده‌اند که وجه مشترک آن‌ها، تأکید بر عدم ادغام کامل حاشیه‌نشینان در ساختار اقتصادی و اجتماعی شهر است. از این منظر، حاشیه‌نشینان افرادی تلقی می‌شوند که اگرچه در محدوده اقتصادی شهر زندگی می‌کنند، اما به دلایل مختلفی همچون فقر، فقدان مهارت‌های تخصصی، نبود سرمایه اقتصادی و ناتوانی در انطباق با فرهنگ غالب شهری، از چرخه رسمی شهرنشینی کنار گذاشته شده‌اند.

برخی نظریه‌پردازان، از جمله چارلز آبرامز، حاشیه‌نشینی را فرآیندی می‌دانند که طی آن گروه‌هایی از جمعیت به منظور تأمین مسکن، به تصرف نواحی شهری یا پیرامونی اقدام می‌کنند. در این دیدگاه، حاشیه‌نشینی نتیجه ترکیب عوامل رانشی مبدأ، به‌ویژه فقر، بیکاری و کمبود امکانات در مناطق روستایی، و عوامل جاذبه‌ای مقصد، نظیر امید به اشتغال، رفاه و دسترسی به خدمات شهری است. با این حال، بسیاری از مهاجران روستایی که با این انگیزه‌ها به شهرها روی

می آورند، به دلیل ناتوانی در انطباق با شرایط اقتصادی و فرهنگی شهر، به سکونت در حاشیه ها سوق داده می شوند.

از منظر کالبدی و اجتماعی، سکونتگاه های حاشیه ای اغلب با ویژگی هایی همچون فرسودگی محیطی، تراکم بالای جمعیت، کمبود خدمات بهداشتی و درمانی، ناایمنی فیزیکی، آسیب پذیری در برابر بلایای طبیعی و فقدان حداقل های رفاهی شناخته می شوند. افزون بر این، این مناطق معمولاً با پدیده هایی نظیر ناامنی، جرم خیزی و تبدیل شدن به پناهگاه های غیررسمی برای بزهکاران همراه هستند. مارشال کلینارد، حاشیه نشینی را پدیده ای اساساً شهری و یکی از منشأ های مهم بزهکاری و جرایم اجتماعی می داند که در اشکال مختلف بروز می یابد.

بر این اساس، می توان حاشیه نشین را فردی مهاجر یا غیرمهاجر دانست که به دلیل فقدان سرمایه اقتصادی، مهارت های شغلی، جایگاه اجتماعی و سازگاری فرهنگی با زندگی شهری، در حاشیه نظام رسمی شهر قرار گرفته است. این افراد غالباً نه از سر انتخاب، بلکه تحت فشار عوامل رانشی زادگاه و عوامل پسران شهری، به سکونت در مناطق حاشیه ای روی می آورند. محل سکونت و نوع مسکن آنان معمولاً با الگوی متعارف شهرنشینی تفاوت دارد و در بسیاری از موارد، مالکیت رسمی بر محل سکونت نیز وجود ندارد. تفاوت های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی این گروه با جمعیت رسمی شهر، بر شدت طرد اجتماعی و بازتولید فقر و آسیب های اجتماعی می افزاید. در دهه های اخیر، عواملی همچون رشد سریع جمعیت، مهاجرت گسترده از روستا به شهر، افزایش قیمت مسکن و اجاره بها، و ضعف نظام های نظارتی و سیاست گذاری شهری، به گسترش روزافزون سکونتگاه های حاشیه ای در کشور انجامیده است. استان ایلام نیز از این قاعده مستثنا نبوده و با وجود ظرفیت های فرهنگی و اجتماعی، با پدیده حاشیه نشینی به عنوان یکی از چالش های جدی شهری مواجه است. گسترش این پدیده در استان ایلام، پیامدهای متعددی از جمله افزایش کج روی ها و انحرافات اجتماعی، به ویژه در میان نوجوانان و جوانان، و تضعیف کارکردهای نهاد خانواده را به همراه داشته است. از این رو، بررسی رابطه میان حاشیه نشینی و

آسیب‌های اجتماعی خانواده، ضرورتی علمی و اجتماعی است که مقاله حاضر در پی پاسخ‌گویی به آن می‌باشد.

بخش اول: پیشینه ی پژوهش

استان ایلام با ۱۹۰۸۶ کیلومتر مربع، حدود ۱۰۴ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. این استان در غرب دامنه ی سلسله جیان زاگرس بین ۳۱ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۴ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۵ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۰ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ در گوشه ی غربی کشور قرار گرفته است. استان ایلام از جنوب با خوزستان، از شرق با لرستان، از شمال با کرمانشاه (استان‌های داخلی) و از سمت غرب با ۴۲۵ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق هم‌جوار است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۳۷۵ استان ایلام مشتمل بر ۷ شهرستان، ۱۷ بخش، ۱۵ شهر، ۳۶ دهستان و ۷۵۳ آبادی دارای سکنه بوده است.

بخش دوم: چیستی، چرایی و علل حاشیه نشینی در استان ایلام

حاشیه نشینی همواره می‌تواند به عنوان پایگاهی برای تولید آسیب‌های اجتماعی مانند قاچاق، دزدی، طلاق، خودکشی و ... باشد، چراکه حاشیه‌نشینان به دلیل شرایط نامناسبی که دارند مستعد انجام هریک از موارد یاد شده هستند. در خصوص ایجاد پدیده حاشیه نشینی در استان ایلام و همچنین شهرستان‌های این استان و روستاها علل مختلفی می‌تواند موثر باشد از جمله:

۱- کمی در آمد روسای خانوار و بالا بودن بهای زمین و هزینه ساخت و ساز رسمی و گرانی اجاره بها در استان ایلام

نتایجی که از تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده در ایلام حاصل شده نشانگر این امر است که ۶۰ درصد از روسای خانوارهای حاشیه نشین به علت گرانی اجاره بها کپرنشین شده اند^۵ و

همین نتیجه در خصوص حاشیه نشینان همدان و کرمانشاه نیز بدست آمده و همچنین تفاوت قیمت تمام شده مسکن غیر رسمی با مسکن رسمی از دیگر علل شکل گیری حاشیه نشینی است. اگر این مشکل حل شود به نوعی می توان گفت در راه حل مسئله بسیار کوشا و موفق بوده ایم.

۲- عدم وابستگی و دافعه محل سکونت ساکنین

دافعه های مبدا (مثل بی چیزی، نداشتن زمین) موجب گریز ساکنین آن از زادگاه های خویش و سرازیر شدن آنها بسوی شهر ها می شود و هزینه بالای زندگی شهری موجب پدید آمدن کانونهای حاشیه نشینی می شود.

۳ - قطعه بندی های بزرگ زمین

عامل دیگر قطعه بندی های بزرگ زمیندر استان ایلام است که موجب افزایش قیمت زمین و مسکن شده و امکان خرید زمین توسط افراد کم در آمد و کم بضاعت گرفته می شود و طبیعی است به ناچار به مناطق حاشیه نشینی پناه می برند

۴ - فقدان منطقه بندی و کاربری نامناسب زمین در استان ایلام

باید توجه داشت اگر شهرها به صورت مناسب منطقه بندی و توسعه نیابند زمینه برای ساخت و ساز های غیر مجاز فراهم شده و محلات زاغه نشینی به وجود خواهد آمد. همچنین چنانچه زمینهای مناسب برای خانه سازی به کاربری صنایع و یا دیگر موارد کاربری اختصاص یابد ممکن است محلات فقر نشین شکل بگیرند.

۵ - مهاجرت به عنوان عامل مهم حاشیه نشینی در ایلام

مهاجرت، از عوامل موثر در شکل گیری حاشیه نشینیدر استان ایلام است. مهاجرت اعم از مهاجرت افراد از روستاها و شهر های کوچک به شهر های بزرگ و نیز مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن می باشد.

۶- در شکل گیری مناطق حاشیه نشینی حداقل در گسترش آن نقش و تاثیر عملکرد ادارات و دستگاههای دولتی و عمومی را نباید نادیده گرفت. از جمله محلات حاشیه نشین شهر ایلام می توان به محله سبزی آباد، هانیوان، بانبور و بانبرز اشاره کرد که عمده ترین پیامد، آن رواج آسیب های اجتماعی، گسترش شهر در زمین های پست و نامناسب و تخریب زمین های کشاورزی است.

برخی از اراضی داخل یا خارج شهر ها متعلق به سازمانها و ادارات دولتی و عمومی از جمله شهرداریها، سازمان مسکن و شهرسازی، جهاد کشاورزی و منابع طبیعی می باشد. شناسایی حدود اربعه آن و حفاظت از آن حائز اهمیت است در پاره ای موارد در پرونده های مطرحه در دادگاهها مشاهده می شود که اراضی دولتی مورد تصرف و تعرض افرادی سود جو واقع شده و حتی به کرات و بصورت متعدد مورد خرید و فروش واقع شده و همچنین در مواقعی مورد ساخت و ساز قرار گرفته ولی ادارات یا نهاد های یاد شده اطلاعی از چنین اقداماتی حاصل نمی نمایند و به تبع آن در تعقیب عامل یا عاملین جرم بر نمی آیند و یا مواقعی اقدام می نمایند که اراضی آنها طی ایادی متعددی منتقل شده و در زمان طرح شکایت به لحاظ پیچیدگی موضوع و نقل و انتقالات متعدد و سپری شدن مدت طولانی از زمان تصرفات اراضی دولتی رسیدگی قضایی مستلزم صبر و حوصله و دقت بیشتر و زمان نسبتا طولانی می باشد. و چه بسا این تصرفات و تعارضات به اراضی دولتی موجب تجزیه آن و رواج ساخت و ساز های غیر مجاز و نتیجتاً شکل گیری حاشیه نشینی می شود.

ضمناً باید توجه داشت کمیسیون های ماده ۱۰۰ قانون شهرداری استان ایلام و حتی دیگر استان ها در کشور نیز در رواج حاشیه نشینی موثر می باشد با عنایت به اینکه جریمه های مورد حکم در کمیسیونهای ماده ۱۰۰ یکی از منابع تامین در آمد شهر داری می باشد در بیشتر مواقع شهرداریها تمایلی به صدور احکام تخریب و قلع و قمع نداشته و از صدور حکم جریمه در این کمیسیونها استقبال می نمایند و در عمل نیز هر چند نماینده شهرداری که در کمیسیون حضور دارد بدون حق رای می باشد ولی ابتکار عمل دست ایشان بوده و بنا به جهت و توجیهات موجه و غیر موجه نظر اعضای کمیسیون را بسوی صدور احکام جریمه بجای قلع و قمع سوق می دهد. علاوه از آن بلااجرا ماندن احکام نادر تخریب که از سوی کمیسیونها یاد شده صادر می شود نیز مزید بر علت می باشد. چه بسیار است احکام تخریب و قلع و قمع که مدتهای مدیدی از صدور آن سپری شده و تاکنون به مرحله اجرا در نیامده است و مرجعی هم علت عدم اجرای آن را پی گیری نکرده است. و ناراحت کننده تر و تأثرانگیزتر از همه آنها توافقاتی است که برخی شهر داریها با محکومین به تخریب و قلع و قمع بعمل می آورد و علیرغم صدور حکم به تخریب و قلع و قمع برای اخذ جریمه با مالک موافقت می نماید. که نمونه های عملی زیادی قابل ارائه می باشد که همگی آنها دست به دست هم داده و روند حاشیه نشینی را تسریع می بخشند. البته اقدامات این نهادها و سازمانها در پاره ای موارد قابل تعقیب کیفری و اداری می باشد. البته لازم به ذکر است اداره راه و شهرسازی استان ایلام یقیناً با سودجویانی که قصد تعطیلی و دسترسی به اراضی ملی و بیت المال را در آن برخورد قانونی خواهد کرد.

بخش سوم: خصایص و ویژگی های مناطق حاشیه نشینی و تبعات منفی آن در استان ایلام

۱- سیمای نامطلوب شهر

عمده ترین نماد جهانی حاشیه نشینی سیمای نامطلوب آن است که احساس و وجدان و دیدگان آدمی را می آزارد، ساختمانها تخریب شده و فرسوده شده نشان می دهد. گذرگاهها و معابر پریپچ وخم و کم عرض بوده و معمولاً راه دسترسی خودروهای امداد اعم از آتش نشانی، اورژانس و پلیس در مواقع بروز حوادث و خطرات وجود ندارد.

۲- پایین بودن سطح بهداشت عمومی و سلامتی

حاشیه نشین ها فاقد بهداشت عمومی و خصوصی در حد و اندازه استانداردهای جهانی و حتی ملی هستند و اقدام علیه بهداشت عمومی و محیط زیست در چنین مناطقی شایع است. انباشت زباله ها و عدم جمع آوری آنها، جریان فاضلاب منازل در کوچه ها و عدم دفع بهداشتی آن، آلودگی های صوتی و آلودگی هوا و غیره در این محلات مشهود است. ازجمله محلات حاشیه نشین شهر ایلام می توان به محله سبزی آباد، هانیوان، بانبور و بانبرز اشاره کرد.

۳- فقدان شغل رسمی و در آمد کافی

اکثر خانواده های حاشیه نشینی شغل رسمی برای تامین معاش خود ندارند و چون این افراد عموماً فاقد مهارت و تخصص و سرمایه گذاری می باشند به مشاغل کاذب و بعضاً مجرمانه مثل دست فروشی، کوپن فروشی، تکدی گری، زباله دزدی، خرید و فروش مواد مخدر و مشروبات الکلی روی می آورند. بر حسب آمارهای موجود حدود ۲۰ درصد افراد این مناطق در استان ایلام فاقد شغل می باشند.

۴- وجود خرده فرهنگهای خاص مناطق کوچک

در مناطق حاشیه نشین خرده فرهنگهای خاص مناطق کوچک هر یک از خانوارها که قبلا ساکن آن بودند مشاهده می شود. این فرهنگها بسیار دیر جذب فرهنگهای شهری می شوند و این امر و نیز فقر فرهنگی افراد امکان نفوذ از نظر فرهنگی و اجتماعی را در آنها برای اجرای برنامه های مختلف اجتماعی، چون بهداشت و تنظیم خانواده و غیره مشکل می کند.

۵- تراکم جمعیت

ترکیب سنی جمعیت در این مناطق نشان می دهد که علیرغم جوان بودن بیشتر رؤسای خانواده ها بعد خانواده وسیع است^۹ متوسط تعداد جمعیت هر خانوار حدود ۴/۵ در صد می باشد که با در نظر گرفتن مساحت کم منازل موجود در مناطق حاشیه نشینی به تراکم بیش از حد جمعیت در این مناطق پی خواهیم برد.

۶- فقدان یا کم بودن امکانات آموزشی و رفاهی و پایین بودن سطح سواد و تحصیلات

به لحاظ پایین بودن سطح آگاهی و مشکلات معیشتی و فقدان امکانات آموزشی و غیره نرخ با سواد بسیار پایین است و حسب تحقیقات انجام شده حدود ۲/۵ در صد افراد این مناطق میزان تحصیلات خود را در سطح دیپلم و فوق دیپلم بیان کرده اند^{۱۰}. و افت تحصیلی و آموزشی شدیدی در این مناطق دیده می شود.

۷- اعتیاد

از عوامل گرایش به اعتیاد، فقر، بیکاری، فقدان برنامه صحیح جهت پر کردن اوقات فراغت، نابرابریهای اقتصادی و اجتماعی و در دسترس بودن مواد مخدر را می توان نام برد معمولا در مناطق حاشیه نشین بسیاری از این عوامل قابل رؤیت است و بدان جهت اعتیاد به مواد مخدر در بین جوانان این مناطق و همچنین خرید و فروش مواد افیونی روز به روز افزایش می یابد^{۱۱}.

تحقیقی که در مناطق حاشیه نشین شهر ایلام صورت گرفته است نشان می‌دهد که میزان آلودگی به مواد مخدر در دو منطقه از مناطق شهری شکل غیر طبیعی داشته که عبارتند از:

الف - مناطق مهاجر نشین قسمتهای شمال شرقی و شمال غربی که ساکنان آنها اکثراً از بومیان شهرستان‌های اطراف شهر ایلام می‌باشند و بیشتر آنها خانواده‌های تهی دست و فقیر اجتماعی به شمار می‌روند.

ب - مناطق مهاجر نشین قسمتهای پایین شهر و قبرستان ایلام سکونت دارند و اکثر آنها از بومیان شهرستانهای محروم استان ایلام تشکیل شده و بیشتر آنها نیز از خانواده‌های فقیر و بی‌نوا هستند.

۸- منبع و مرکز انحرافات و کجرویهای اجتماعی

در یک گزارش رسمی از آمار و جرایم اتفاق افتاده در استان خراسان آورده شده که ۷۰ درصد از جرایم استان خراسان در شهر مشهد اتفاق می‌افتد که نیمی از این میزان در مناطق حاشیه‌ای شهر مشهد صورت می‌پذیرد^{۱۳}. فقر و ناتوانی یا عدم تمایل بازار رسمی اقتصاد شهر، به جذب حاشیه نشینان، آنان را به بازار فعالیتهای غیر رسمی می‌کشاند. بازاری که بخشی از محصولات آن در زمره امور ممنوع و بزهکارانه مثل مواد مخدر، دزدی، فحشاء هستند. کمبود یا فقدان مراکز تامین خدمات امنیتی و انضباطی مانند پاسگاهها و کلانتریها در این مناطق آنها را بدل به مراکز امن و خالی از نظر برای افراد و گروههایی کرده است که به شیوه‌های بزهکارانه ارتزاق می‌نمایند.

باز در یک فعالیت پژوهشی و تحقیقی اعلام شده که حدود ۴۸ درصد از اختلافات خانوادگی توأم با ایراد ضرب و جرح زوجین در محیط خانواده، ۴۶ درصد اختلافات ملکی و ۸۰ درصد بیماران روانی شدید و ۶۷ درصد جرایم خلاف اخلاق و ۶۲ درصد جرایم جنسی از نوع لواط و ۶۰ درصد اعمال منافی عفت و ۴۸ درصد نزاعهای دسته جمعی از مناطق گزارش شده که در حوزه

بخش چهارم: فاکتورهای تاثیرگذار محیط زندگی بر ارتکاب جرایم

قطعا در وقوع جرم محیط اعم از محیط اجتماعی و محیط زندگی تاثیر بسزایی دارد. و این امر به اثبات رسیده و در حال حاضر جرم شناسان، جامعه شناسان و حقوقدانان آن را مورد پذیرش قرار داده اند و نظریات و نتیجه تحقیقاتی که انجام شده و به برخی از آنها اشاره شد مبین تاثیر گذاری محیط در وقوع جرایم می باشد حال می خواهیم به برخی جهاتی که بعنوان محیط اطراف فرد موثر در ارتکاب جرم می باشد و شامل تاثیر مسکن و نوع آن در وقوع جرم، تاثیر ساکنان منزل در وقوع جرم و وضع ظاهری مسکن و نیز ارزش و طبع مسکن و نقش جرم زایی همسایگان، است، اشاره کنیم.

۱-۱: مسکن و نقش جرم زایی آن

مسکن هر خانواده ای نشانگر سطح اجتماعی و اقتصادی والدین آن خانواده است. والدین با انتخاب محل جغرافیایی مسکن خویش، مستقیماً اطرافیان اجتماعی کانون خانواده خود را در جامعه انتخاب می نمایند و موقعیت کانون خانواده به نوبه خود و در حد وسیعی به برخورد کودک با انواع الگوها و سرمشقهای رفتار دامن زده و از این رهگذر اثرات خوب یا بدی حسب مورد در شکل گیری شخصیت کودک بجا می گذارد. اگر کانون خانواده در منطقه ای قرار گرفته که هر روز و بلکه هر ساعت مملو از وقوع جرایم مختلفی می باشد احتمال برخورد کودک با نمونه های متعددی از بزهکاری بیشتر است، نسبت به منطقه ای که این اعمال مجرمانه در آن بندرت اتفاق

می افتد. نتیجه اینکه برخورد و مواجهه با اعمال مجرمانه تاثیر مستقیم در افزایش اعمال مجرمانه دارد.

۱-۲: ساکنان مسکن و نقش جرم زایی آنها

مسکن اگر فاقد حداقل استانداردهای مورد پذیرش شهرسازان و جامعه شناسان و جرم شناسان نباشد و مساحت آن به نسبت ساکنین آن کمتر باشد چه بسا آثار سوء و شومی بر ساکنین آن منزل و علی الخصوص به کودکان و نوجوانان آن منزل خواهد داشت. از جمله این آثار سوء تحت تاثیر قرارداد حیات جنسی کودکان و نوجوانان می باشد. اگر والدین و کلیه اعضای منزل در یک اتاق شب را به سر برند و چه بسا روابط جنسی زن و شوهر تاثیر مخرب در کودک گذارده و موجبات بی بند و باری و انحرافات جنسی در آنها می شود. مبرهن است که در چنین کاشانه های محقری احتمال وقوع جرایمی مثل زنا یا محارم بیشتر از سایر منازل می باشد. نتیجه تحقیقات انجام شده در مرکز وکرسون فرانسه نشانگر این است که حدود ۲۳/۴ درصد از موارد بزهکاری ناشی از کثرت جمعیت داخلی منزل می باشد. همچنین کثرت جمعیت در محلاتی که از خانواده های محقر و ناسالم تشکیل شده میزان بزهکاری بیشتر از سایر محلات شهرستان های واقع در ایلام است.

۱-۳: ارزش مسکن، به بیان دیگر کیفیت مسکن و نقش جرم زایی آن

کیفیت مسکن موثر در بروز بیماریها و نیز موثر در بزهکاری است. نتیجه تحقیقات جرم شناسان مبین این امر است که تاثیر کیفیت مسکن در بزهکاری ۴ برابر بیشتر از تاثیر آن در بیماری است و حدود ۱۷ درصد از بزهکاران و ۴ درصد از بیماران در خانه های پست و کثیف منزل داشته اند.

13

در واقع، بخش قابل توجهی از عوامل مولد جرم و کج روی اجتماعی در حوزه اختیارات و مسئولیت های دستگاه هایی قرار دارد که متولی توسعه اقتصادی، اشتغال، مسکن، آموزش، خدمات اجتماعی و برنامه ریزی شهری هستند. از این رو، انتظار پاسخ گویی کامل از دستگاه قضایی یا انتظامی در قبال پیامدهای ناشی از ضعف عملکرد سایر نهادها، منطقی و کارآمد نخواهد بود. حل معضل حاشیه نشینی، مستلزم رویکردی جامع، هماهنگ و میان بخشی است که در آن تمامی نهادهای دولتی، عمومی و اجتماعی ایفای نقش کنند. در این راستا، توجه دولت به مسئله حاشیه نشینی در استان ایلام، به ویژه در جریان سفر رئیس جمهور شهید آیت الله سید ابراهیم رئیسی به این استان و بازدید از یکی از محلات حاشیه ای شهر ایلام، نشان دهنده اهمیت این موضوع در سطح سیاست گذاری کلان است. صدور دستورات لازم برای ساماندهی و کاهش مشکلات این مناطق، بیانگر آن است که حاشیه نشینی به عنوان یکی از چالش های اساسی استان ایلام، پیامدهای گسترده ای در حوزه امنیت، اشتغال، فرهنگ و انسجام اجتماعی به همراه دارد و نیازمند مداخله ای هدفمند و مستمر است.

پیشنهادهای:

با توجه به یافته های پژوهش، در راستای کاهش آسیب های اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرایم در مناطق حاشیه نشین استان ایلام، به ویژه در مناطقی که سکونت در آن ها تثبیت شده است، پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

الف) راهکارهای مداخله در مناطق حاشیه نشین تثبیت شده

۱. ارتقای کیفیت سکونت و بهبود محیط زندگی

بهبود شرایط کالبدی محلات حاشیه نشین از طریق تأمین امکانات و تسهیلات زیربنایی و تلاش برای انطباق تدریجی این مناطق با اصول شهرسازی، می تواند نقش

مؤثری در کاهش آسیب های اجتماعی ایفا کند. سرمایه گذاری در این مناطق باید با رویکرد اجتماعی و حمایتی و نه صرفاً اقتصادی انجام شود.

۲. بهسازی معابر و تسهیل دسترسی خدمات امدادی و انتظامی

احداث و ساماندهی معابر و گذرگاه ها به گونه ای که امکان دسترسی سریع نیروهای انتظامی، امنیتی و خدمات امدادی نظیر آتش نشانی و اورژانس فراهم شود، از الزامات ارتقای امنیت اجتماعی در این مناطق است.

۳. افزایش روشنایی معابر و فضاهای عمومی

تأمین روشنایی کافی در کوچه ها و فضاهای عمومی، یکی از راهکارهای مؤثر و کم هزینه در پیشگیری از جرایمی نظیر سرقت، نزاع و خشونت های خیابانی است و می تواند احساس امنیت ساکنان را به طور قابل توجهی افزایش دهد.

۴. کنترل و پایش افراد دارای سابقه کیفری

شناسایی افراد سابقه دار و پرخطر، تشکیل پرونده های اجتماعی-انتظامی و نظارت مستمر بر فعالیت های آنان، می تواند در پیشگیری از بازتولید جرم و ایجاد احساس امنیت در محلات مؤثر باشد؛ البته این اقدام باید در چارچوب حقوق شهروندی و با رویکرد پیشگیرانه انجام گیرد.

۵. افزایش حضور میدانی نیروهای انتظامی و ایجاد مراکز انتظامی محلی

ارتقای ضریب امنیتی مناطق حاشیه نشین از طریق ایجاد کلانتری ها، پاسگاه ها و حضور منظم گشت های سیار انتظامی، نقش مهمی در کنترل آسیب های اجتماعی و کاهش احساس ناامنی دارد.

در نهایت، باید تأکید کرد که حل معضل حاشیه‌نشینی و پیامدهای اجتماعی آن، نیازمند برنامه‌ریزی بلندمدت، سیاست‌گذاری منسجم و همکاری همه‌جانبه نهادهای مسئول است. قرار گرفتن ساماندهی سکونتگاه‌های حاشیه‌ای در اولویت برنامه‌های اصلی دولت، می‌تواند زمینه‌ساز کاهش آسیب‌های اجتماعی، تقویت بنیان خانواده و ارتقای امنیت و سلامت اجتماعی در استان ایلام و سایر مناطق مشابه کشور باشد.

* رضا، مهاجرین. تأثیر حاشیه نشینی بر میزان بزهکاری در کلان شهرها. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم سال دوم شماره سوم تابستان ۱۳۸۶

* جعفر، سخاوت. جامعه شناسی انحرافات اجتماعی. چاپ یازدهم، ۱۳۹۹ انتشارات دانشگاه پیام نور

* موریس کسن، اصول جرم شناسی، مترجم میر روح الله صدیق، نشر دادگستر، چاپ سوم، ۱۳۹۹

* محسن، کلانتری. مهدی، توکلی. شناسایی کانونهای جرم خیز شهری. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم سال دوم، شماره دوم بهار ۱۳۸۶

| 19